Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto
Teme on av-alan, elokuvan, sirkuksen, tanssin ja teatterin ammattijärjestö

**LAUSUNTO HE 106/2017 VP - JA AV- JA TEATTERIALAN RAHOITUKSESTA JA TAITEILIJAN TOIMEENTULOSTA**

Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto Teme kiittää mahdollisuudesta lausua HE 106/2017 vp –esityksestä.

Teme on Suomen suurin taide- ja kulttuurialojen ammattiliitto. Teme edustaa laajasti esittävien taiteiden, media- ja av-alojen työntekijöitä, taiteilijoita ja itsensätyöllistäjiä. Jäseniä on noin 4800. Heistä noin puolet työskentelee vakituisessa työsuhteessa, toinen puoli freelancereina.

Kulttuurin niukka talous jatkunut jo vuodesta 2012 – näkyy henkilöstön jaksamisessa

Vuoden 2018 talousarvio on Suomen taloustilanteen takia niukka, mutta on myönnettävä, että kulttuurialaa on siinä kohdeltu kohtuullisen hyvin. Kun talousarviota tarkastelee kulttuurin viitekehyksestä, on selvää, että vähintään vuodesta 2012 jatkunut säästökuuri näkyy jo liikaa. Kulttuurilaitoksissa vakinainen väki on jaksamisensa äärirajoilla. Sama kulttuurin tarjonta kuin aiemmin pyritään ylläpitämään pitkälti talon oman henkilökunnan voimin. Kulttuurialalle ominainen freelancereiden käyttö taiteellisissa suunnittelutöissä on rahapulassa merkittävästi vähentynyt. Tämä näkyy esim. Tilastokeskuksen ja Teatterin tiedotuskeskuksen tilastoissa. Lokakuussa julkistetun Tilastokeskuksen tilaston mukaan kulttuurin alueella työt ovat vuoden 2016 aikana vähentyneet peräti 4 % vuoden 2015 tilanteeseen verrattuna.

Tiedetään, että kulttuurissa on taloudellista potentiaalia

Kulttuuriala kaipaa kehittämisrahaa. Mikään ala ei voi kehittyä vain säästämällä. Alalla on valtava potentiaali, myös taloudellisessa mielessä. Tämä käy hyvin ilmi mm. Anne Brunilan vetämän Luovan työn vahvistamista selvittäneen työryhmän raportissa huhtikuulta 2017 (http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79725/Luova%20talous%20ja%20aineettomat%20arvot_FINAL.pdf?sequence=3). HS 16.10.2017 oli erinomainen artikkeli brittiläisestä Hullin kaupungista, joka kehittyi kulttuuriin satsaamisen takia maan tylsimmästä ja ikävimmästä kaupungista eläväksi, houkuttelevaksi ja tuottavaksi https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005409353.html. Voisiko Hullin ideat ottaa käyttöön Suomessakin?

Elokuvan tuotantotuen määrä on 1/3 muiden Pohjoismaiden vastaavista tuista

Kulttuurin perusrahoitus on Suomessa puutteellinen. Mm. elokuvien tuen osalta Suomen satsaukset ovat vain noin 1/3 muiden Pohjoismaiden vastaavista tuista. Tähän tulisi luonnollisesti saada korjaus, mikäli aiomme tosissamme kiriä naapurimaita elokuvataiteen sisältöpuolella kiinni. On hyvä huomata, että rahoituksen niukkuus näyttää heijastuvan Suomessa myös av-alan työntekijöiden työehtoihin.

Av-kannustin on mahdollistanut ulkomaisten tuotantojen tulon Suomeen, kun täällä syntyneistä menoista on mahdollista saada kannustintukena kuluja takaisin. Av-kannustin oli hyvä avaus. Nyt olisi järkevää panostaa elokuvien tuotantotukien kasvattamiseen ja samalla sitä kautta vaikuttaa av-alan työskentelyehtoihin. Elokuvien menoista noin 70 % on henkilöstökuluja.

**Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto**
*Trade Union for Theatre and Media Finland*
Meritullinkatu 33 A 31, 00170 Helsinki
teme@teme.fi · www.teme.fi

Lavastus- ja pukusuunnittelijat, Suomen elokuva- ja mediatyöntekijät SET ry, Suomen tanssi- ja sirkustaiteilijat ry, Suomen teatteriohjaajat ja dramaturgit ry, Suomen Valo- ja Äänisuunnittelijoiden Liitto, Teatterialan Ammattilaiset TAM, Television Tuotantotyöntekijät TVTT

Elokuvat ovat taidemuoto, joka parhaiten leviää ulkomaille ja välittää näin käsitystä siitä, minkälaisia me suomalaiset olemme, minkälaisia tekijöitä meiltä tulee, miltä elokuvamme näyttävät. Elokuvia tuetaan kansallisesti monissa Euroopan maissa ja erityisesti pienillä kielialueilla kansallisten tuen merkitys on suuri. On pelko siitä, että av-alasta tulee Suomessa läpikulkuammatti, koska työskentelyolosuhteet ovat kestämättömällä pohjalla.

VOS-järjestelmän kokonaisuudistus

Teatterialalla on parhaillaan käynnissä merkittävä rahoituksen kokonaisuudistus. Vuoden 2018 talousarviota vielä merkittävämpää on teatterisektorin tulevien vuosien rahoitus: Valtionosuusalojen rahoitusuudistus teatterialalla sisältää mahdollisuuden suureen muutokseen.

Tarkoitus on uudistaa niin museoiden, orkestereiden kuin teattereiden rahoitusjärjestelmää niin paljon kuin on tarkoituksenmukaista. Toistaiseksi ei vaikuta siltä, että oltaisiin perustamassa täydellisesti nykyisestä poikkeavaa uutta rakennetta ammattiteatterikentän rahoitukseen.

Pysyvätkö VOS-määrärahat saman suuruisina vai varataanko kehittämiseen varoja?

Uudistuksen mahdollisuuksia pohdittaessa avainkysymys on, onko uusiin teatteripoliittisiin avauksiin käytettävissä minkäänlaista resurssia? Jos rahoitusuudistuksen lopputuloksena jaetaan vain nykyiset, tarkoitukseensa ja tavoitteisiinsa nähden jo riittämättömät resurssit uudella tavalla alan ammattitoimijoiden kesken, alan kokonaistuotos ei tule juurikaan muuttumaan nykyisestä. Samalla rahamäärällä tullaan tuottamaan jokseenkin sama määrä näyttämötaidetta samansuuruisen toimijajoukon toimesta.

Rahoitusuudistuksen keskeinen tavoite on saada nykyisestä VOS-teattereiden joukosta enemmän irti, monipuolisempia ja laadukkaampia esityksiä isommalle yleisöjoukolle. Miten?

- Jotta voidaan kehittyä tämän tavoitteen suuntaan, tarvitaan lisää rahoitusta, koska:

¬ monipuolisempi ohjelmisto tarkoittaa menemistä oman esitystoiminnan ulkopuolelle eli esim. teatteriin otetaan säännöllisesti vierailulle tanssi- ja sirkusryhmiä, teatterin tiloja avataan vapaan kentän esitysten käyttöön. Näin toimien:

¬ saadaan niiden kautta uusia yleisöjä, lavennetaan omaa toimintaa ja kehitetään vapaan kentän toimintaa.

VOS-järjestelmän ulkopuolisten toimijoiden, ns. vapaan kentän, rahoitus ammattimaiseksi

Jotta uudistuksen tavoitteet saavutetaan, vapaan kentän rahoitusta on kasvatettava ja vahvistettava merkittävästi. Entistä saavutettavampien ja laadukkaampien esitysten ja palveluiden takaamiseksi toimijoiden on pystyttävä toimimaan aikaisempaa pitkäjänteisemmin ja pystyttävä kehittämään erityisellä kehittämisrahoituksella toimintaansa. Vain siten vapaan kentän ja VOS:n toimijoista tulee tasaveroisia kilpailijoita. Vapaa kenttä tarvitsee tukea nykytilanteensa korjaamiseen jo ennen mahdollista uutta järjestelmää.

Vapaa kenttä kohti suurempaa määrää laatuesityksiä ja ammattimaista rahoitusta:

- Tähän saakka vapaata kenttää on rahoitettu vain Taiteenedistämiskeskuksen määrärahoista, jotka tulevat veikkausvoittovaroista.

¬ Vapaan esittävän näyttämötaiteen kentän rahoitus koostuu seuraavista toiminta-avustuksista:

- Teatteri 2,9 miljoonaa euroa

- Sirkus 560 000 euroa (Cirko mukana)
- Tanssi 2 miljoonaa euroa (aluekeskukset mukana)
- Teatterin määrärahoista maksetaan monen eri genren toiminta-avustuksia, esim. esitys- ja performanssitaide, nukketeatteri, musiikkiteatteri, jne.

¬ Vapaan kentän teatteriryhmiä oli v. 1993 8, nykyisin niitä on yli 140 (!) Tanssin ja sirkuksen toimijoiden määrän kehitys on ollut yhtä nopeaa.

- Jos vapaata kenttää halutaan kehittää kohti laaja-alaisempaa ammattimaista toimintaa, on myös rahoituksessa siirryttävä kohti ammattiteattereiden so. VOS-kentän rahoitusta.

¬ VOS-kentän rahoitus tulee valtion budjetista.

¬ Ryhmien rahoitusta tulee nostaa. Jos ei kerralla, niin portaittain.

<u>Entä VOS-toimijoiden kenttä, miten lisää pelivaraa, myös rahoitusta sinne, jotta sen toimintaa voidaan suunnitellusti kehittää?</u>

- Veikkausvoittovarat ovat viime vuosina kasvaneet kiihtyvällä vauhdilla.

- Jakovara on kasvanut vuosi vuodelta, esim. vuonna 2016 Veikkauksen tulos kasvoi 50 miljoonaa euroa.

- Veikkausvoittovaroista rahoitetaan kansallisia laitoksia, Suomen Kansallisoopperaa ja –teatteria.

¬ Siirretään uusia toimijoita veikkausvoittovaroilla katettavan erillisrahoituksen piiriin: Svenska Teatern ja Tampereen työväenteatteri sekä uudet toimijat Tanssin talo ja Cirko.

¬ Näiden toimijoiden veikkausvoittovaroista rahoittaminen vaatii toteutuakseen vuosittain vain n. 7 miljoonan euron satsauksen Veikkauksen jakovarasta (vrt. SKO ja SKT yhteensä n. 50 miljoonaa euroa). Tämä tarvittava lisärahoitus on mahdollista kattaa jakosuhdelain mukaan kulttuurille ohjattavasta kasvaneiden veikkausvoittovarojen osuudesta.

¬ Tämä tarkoittaisi myös noin 4,5 miljoonan euron säästöä nykyiseen VOS-rahoitukseen (Svenska teaternin ja Tampereen työväenteatterin siirtyessä pois VOS-järjestelmästä). Tämä säästö voitaisiin käyttää VOS-rahoitusuudistuksen kipeästi tarvitsemaan lisärahoitukseen.

¬ Nostetaan VOS-rahoituksen piiriin ainakin viisi sellaista vapaata ryhmää, jotka toimintansa tason ja vakiintuneisuuden perusteella kuuluvat selkeästi sinne.

¬ Lopputuloksena VOS-järjestelmän puolelle jää kehittämisvaroja, joita VOS-järjestelmän uusiminen tuekseen vaatii, jotta käynnistettävä uudistus puhkeaa täyteen kukkaan ja saavuttaa sille asetetut tavoitteet. Samoin vapaan kentän puolelle jää kehittämisvaraa esim. uusien lupaavien ryhmien 5-vuotisiin starttirahoihin.

¬ Poistetaan opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetusta laista 35 a §, jossa säädetään museoiden, teattereiden ja orkestereiden yksikköhintojen alentamisesta vuosittain (teattereiden osalta 10 707 €).

**Temen ohella esim. Suomen teatterijärjestöjen keskusliitto, johon kuuluvat kaikki keskeiset teatterialan järjestöt, niin työntekijä- kuin työnantajapuolelta kannattavat edellä selostettuja ajatuksia alan rahoituksen kehittämiseksi.**

## TAITEILIJAN/KULTTUURITYÖNTEKIJÄN TULONMUODOSTUKSEN PIIRTEITÄ

Iso osa luovan alojen työntekijöistä ei työskentele vakinaisessa työsuhteessa, vaan heillä on useita eri työnantajia/toimeksiantajia. He ovat ennen työskennelleet työsuhteisina ja haluaisivat työskennellä edelleen, mutta käytännössä heille tarjotaan enenevässä määrin töitä työkorvauksella tai pyydetään vain laskuttamaan todeten, että työsuhteita ei missään tapauksessa solmita. Tällaisen toimintatavan lisääntyessä työskentelyjaksojen väliin jäävä aika on aikaa, jolloin työntekijä ei saa rahaa mistään tai saa työmarkkinatukea ja peruspäivärahaa. Työntekijän tehdessä toimeksiantoja yli YEL-rajan, hän ei enää ole oikeutettu työttömyystukeen. Työntekijän tehdessä työtä eri muodoissa hän joutuu jatkuvasti ongelmiin, jotka johtuvat siitä, että työsuhteisena tehdyn työn ja sen ulkopuolella tehdyn työn pelisäännöt ovat erilaiset ja järjestelmä ei monissa keskeisissä kohdissa keskustele keskenään.

Taitelijan työn peruspiirteet ovat **sirpaloitunut**, **vaihtuvat ja lomittaiset muodot**, **ennakoimaton taso**, **matala taso, vaihteleva** tulonmuodostus ja turva työttömyyden tai eläkkeen varalta.

Toimeentulo rakentuu useista sirpaleisista tulonlähteistä

Osalla taiteellista työtä tekevistä tulo muodostuu vuodesta toiseen palkoista, palkkioista, työkorvauksista, apurahoista, työttömyysturvasta tai toimeentulotuesta. Lisäksi tuloja hankitaan taidetyön ulkopuolisesta, useastakin eri palkkatyöstä. Taiteellista työtä tehdään myös ilman rahallista korvausta. Tehtävä työ ei myöskään aina ole linjassa juuri silloin tulevan tulon kanssa, vaan työtä voidaan tehdä sekä rahoituskautta ennen että sen jälkeen. Toimeentuloa täydennetään vakiintuneesti myös sosiaaliturvalla.

Työn tekemisen muodot ja tulot vaihtelevat ja lomittuvat

Kulttuurialalla itsensä työllistäminen ei useinkaan ole omavalintainen asia, vaan se tulee suoraan alan työllistämistavoista. Työn tekemisen muodot vaihtelevat ja lomittuvat palkkatyöstä ja palkkatyösuhteen ulkopuolelle erilaisiin itsensätyöllistämisen muotoihin. Työn tekemisen muoto voi vaihdella samankin päivän aikana. Työtä tehdään myös eri yrittäjyysmuodoissa.

Työttömyys on todennäköistä

Sirpaloitumiseen kuuluu lähtökohtaisesti töiden pätkittäisyys ja eripituiset työttömyysjaksot ovat varsin luonnollisia. Työttömyys ei ole palkkatyöyhteiskuntaan nojaavan työttömyysturva-ajattelun mukaisesti poikkeustila, vaan se - tai ainakin uhka siitä - on osa taiteilijan työuraa.

Matala ja ennakoimaton tulotaso

Tulojen vaihtelevuus kuukaudesta toiseen voi olla hyvinkin normaalia vaihtelevan työtilanteen vuoksi. Tulojen ennakoimattomuus on osalle taiteellista työtä tekeville normaali olotila.

Vuonna 2012 itsensätyöllistäjien käytettävissä olevien rahatulojen mediaani oli 20 500 euroa. Palkansaajilla vastaava luku oli 26 200 euroa. Kokoaikatyötä tekevien itsensätyöllistäjänaisten rahatulojen mediaani oli 18 700 euroa. Tämä tarkoittaa 1 559 euroa käytettävissä olevaa euroa kuukautta kohden. On huomattava, että kokoaikatyötä tekevistä itsensätyöllistäjänaisista peräti puolet kuuluu alimpaan tuloviidennekseen ja eri ammattiryhmien kaikkien matalimmat tulot ovat juuri kulttuuri- ja käsityöalojen ammattilaisilla.

Muita lukuja: Vuonna 2017 on verovapaa valtion vuosiapurahan määrä 20 309,40 euro Tämä tarkoittaa kuukausitasolla 1 692,45 euroa, josta 14 %:n Melamaksun jälkeen käteen jää 1 455, 55 euroa. Melamaksut eivät myöskään ole säätiöiden ennakkoperinnässä ja ollessaan pakkovakuuttamisenluonteisia, ne aiheuttavat varmuudella myös perintäkierteitä.

Vaihteleva ja vaikeasti saavutettava sosiaali- ja eläkevakuuttaminen

Taitelijan toimeentulon voi luonnehtia vaihtelevasti vakuutetuksi. Siinä missä palkkatyösuhteessa oleva on työ- ja eläkevakuutettu koko palkkatyön ajan, niin vaihtelevista tulomuodoista koostuva taiteellista työtä tekevän työura tuo mukanaan vaihtelevan vakuuttamisen ml. eläkevakuuttamisen. Eläkemaksuja on tavattu nimittää siirretyksi palkaksi, jotka ansaitaan työuran aikana ja käytetään vanhuuseläkkeenä.

Palkalla työskennellessä taiteilija on sosiaali- ja eläkevakuutettu. Kun taas tehdessään työtä työkorvauksilla ja erilaisilla palkkioilla, hän ei kartuta eläkettään. Yli 4 kk apurahoista taiteellista työtä tekevät maksavat MYEL:n mukaista eläke- ja tapaturmavakuutusmaksua eli kartuttavat myös eläkettään. Alle 4 kk apurahoilla työskentely ei ole vakuuttamisvelvollisuuden piirissä, eli tällöin eläkettä ei kartu. Työttömyysturvalla ollessa työeläke karttuu. Toimeentulotuella oltaessa ei kartu. YEL-velvolliset kartuttavat eläkettään, mutta vahva peruspiirre on alivakuutaminen, koska YEL-tason saa itse määritellä poiketen palkkatyösuhteen ja myös apurahatyön määritellystä prosenttiosuudesta.

Taiteellista työtä tekevillä on toisinaan vaikeuksia päästä ansiosidonnaisten sosiaaliturvaetuuksien piiriin, koska niiden piiriin pääseminen edellyttää tietyn mittaista (työttömyysturvassa 6 kk) palkkatyösuhdetta. Äitiys, sairaus ja kaikki palkkatyösuhteen muotoon ja ansioihin sidottu vakuuttaminen on osalle taiteellista työtä tekeville vaikeasti saavutettavissa.

Helsingissä 9.11.2017

Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto Teme ry

Kalle Ropponen — Puheenjohtaja

Karola Baran — Toiminnanjohtaja